Alexandra CUNIȚĂ, Universitatea din Bucureşti

TERMENUL CA SEMN LINGVISTIC

1.Introducere

Nu rare sunt lucrările ultimilor 25 - 30 de ani[1] care, discutând de pe diverse poziții teoretice problemele generale ale ştiinței *terminologiei*, consacră unul din capitolele lor de început prezentării deosebirilor dintre *terminologie* şi *lexicologie*[2], mai cu seamă sublinierii diferențelor dintre *cuvânt*, ca element al lexicului limbii generale sau comune, şi *termen*, ca unitate de bază a lexicului sau vocabularelor specializat(e)[3]. Imaginea persistă şi în studii recente, care oferă explicații edificatoare celor dornici să înțeleagă temeiurile unor astfel de distincții:

> « Le mot et ses combinaisons stables appartiennent à une langue, même si ce type de signe a coutume de migrer d'un idiome à l'autre, soit massivement [...], soit par des voies discrètes et individuelles. Cette appartenance à une langue est renforcée par la dérivation et la composition [...]. En revanche, le *terme*, lui, est enfermé non dans un idiome, mais dans un système conceptuel, notionnel, ou désignatif. C'est un *nom-notion*. » (A.Rey, 2007: 306).

Poate că, neaparținând unei limbi anume, tocmai fiindcă este cognitiv, termenul poate fi calificat drept translingvistic. Dar, continuându-şi explicațiile, chiar autorul rândurilor citate plasează termenul, ca şi cuvântul, în categoria semnelor lingvistice cu ajutorul cărora ne exprimăm în comunicarea verbală interpersonală. Semne lingvistice fiind şi unul şi celălalt, după părerea aceluiaşi autor ele nu au totuşi acelaşi statut : cuvintele au un statut „multiplu, ambiguu, schimbător, evolutiv" (vezi A. Rey, 2007 : 309), total diferit de cel al termenilor, iar diferența de statut îşi are sursa în caracteristicile distincte ale semnificaților respectivi:

> «Les signifiés des mots **étoile, clé, crime, atome** sont multiples, évolutifs, ne coïncident pas exactement avec ceux de leur traduction en une autre langue. En tant que termes, ces entités n'ont qu'un sens défini » (*id.*, *ibid.*).

Mai puțin categorică decât marele lexicograf şi lexicolog citat, M.T. Cabré (2000: 28-29) spune:

> « [...] ce n'est pas le signifié qui différencie les mots des termes, mais plutôt le processus de signification.»

Ideea de uşoară atenuare a imaginii de puternic contrast creată de A. Rey rezultă probabil din faptul că cercetătoarea priveşte ambele tipuri de semne în plan sintagmatic, nu paradigmatic, în perspectiva reliefului referențial pe care ajungem să-l conturăm sau să-l reconstituim receptând secvențele discursului cotidian ori, în situații particulare, ale discursului cu grad scăzut / mediu / înalt de specializare. Suntem astfel mai aproape de ceea ce unii numesc cuvânt-termen, formulă[4] care trădează o schimbare în maniera de a privi unitățile lexicale cu care operăm în cele două categorii de situații de comunicare avute în vedere.

Opozițiile radicale, susținute cu îndârjire, vreme de multe decenii, par să-şi piardă ceva din caracterul tranşant binecunoscut. Repunerea lor în discuție coincide cu momentul în care lingviştii încep să manifeste un interes mai pronunțat față de *termen*, unitate pentru a cărei identificare nu se folosesc, de fapt, metode total deosebite de cele practicate în realizarea analizelor lingvistice[5].

Tratarea termenilor ca semne lingvistice[6], asemenea cuvintelor limbii generale, ridică însă o problemă care, privită mai de aproape, se dovedeşte a fi destul de delicată. Ca termeni, expresiile lingvistice vehiculează concepte. Văzute ca semne lingvistice, aceleaşi expresii trebuie înțelese ca manifestări ale asocierii indisolubile dintre un semnificant şi un semnificat. Să se poată oare vorbi, în acest caz, de o suprapunere perfectă între concept şi

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

semnificat? Răspunsul este, probabil, fără rezerve afirmativ pentru un cititor obişnuit al *Cursului de lingvistică generală* al lui F. de Saussure, care va pune, fără a sta mult pe gânduri, semnul egalității între cele două.

L. Depecker (2000: 90) observă însă în *Curs* o formulare interesantă - « des changements de sens qui atteignent le *concept signifié* » -, care îi permite să elaboreze o ipoteză îndrăzneață: expresia semnificat, în care vedem de regulă un substantiv, nu este decât rezultatul elipsării constituentului principal al sintagmei nominale *concept semnificat*, în care cel de al doilea component este un element cu statut adjectival. Semnificatul ar fi deci conceptul semnificat prin mijlocirea limbii, altfel spus : « le concept tel qu'il est formé par la langue ».
Semnificatul nu se confundă cu conceptul[7].

Dacă cele două nu se suprapun, trebuie aflat ce le distinge, în ce constă diferența dintre ele. Această ipoteză merită verificată cu precădere printr-o analiză a semnelor lingvistice din categoria termenilor pentru că e greu de crezut că forma lingvistică în care este îmbrăcat spre a fi exprimat, adică introdus în comunicarea cu ceilalți, conceptul – unitate mentală – nu are nici o contribuție la construirea lui.

2. Concept şi denumire.

Aşa cum arată cercetările întreprinse de cognitivişti, formarea conceptelor, ca activitate proprie speciei umane, trebuie pusă în legătură cu preferința acestei specii, dovedită pe cale experimentală, pentru tratarea globală a informației, pregnantă îndeosebi în percepția noastră vizuală (A. Reboul, 2007). Specialiştii interpretează ca tratare globală a informației faptul că noi oamenii, deşi vedem indivizi distincți, cu particularități ce-i pot deosebi unul de celălalt, neglijăm deosebirile şi-i grupăm la un loc în virtutea a ceea ce au comun, a ceea ce-i face indistincți. Acest tip de prelucrare a informațiilor primite din mediul înconjurător permite construirea conceptelor, fascicule de caractere (conceptuale) abstrase din proprietățile comune grupului de entități observate. Totalitatea obiectelor sau entităților care se subsumează conceptului elaborat, fiindcă verifică totalitatea caracteristicilor reținute ca definitorii – sau o parte importantă dintre acestea -, constituie o categorie, o clasă de indivizi[8]. Limba, prin componenta sa lexicală – dar o serie de cercetări recente au arătat că şi structura sintactică are o contribuție importantă în acest sens -, face posibilă categorizarea obiectelor ce populează universul în care trăim, asigurând totodată transmiterea informației, inclusiv în absența entităților categorizate sau să nu fi găsit încă expresia lingvistică potrivită pentru a-l (de)numi[9].

În domeniul medicinei, s-a întâmplat, în ultimul sfert al secolului trecut – ca să nu vorbim despre ceva ce se petrece azi, sub ochii noştri – să apară o maladie asemănătoare cu pneumonia, pentru care era nevoie de un nume. Studiat cu atenție, fenomenul patologic a putut fi subsumat, ştiințific vorbind, pe baza caracteristicilor inventariate, unui anume concept : <stare patologică a unui organ>. S-a constatat că acest organ era plămânul – sau căile respiratorii în general -, că alterarea, foarte gravă, a organului respectiv era provocată de o bacterie, că bacteria aceea trăieşte în apa distribuită în case prin instalațiile curente. Referindu-ne aici strict la exemplul limbii franceze, fără a încerca să discutăm posibila circulație internațională a denumirii, precizăm doar că, ținându-se seama de existența unei paradigme a termenilor medicali formați de la numele unor bacterii cu ajutorul sufixului **–ose**[10], s-a ajuns la expresia **légionellose** (< *legionella pneumophila*). Atestat în Franța în deceniul al nouălea al secolului trecut, termenul categorizează, trimite la un referent, evocă un concept. Sufixul are rolul principal, căci baza **légionelle** a fost aleasă printr-o pură întâmplare. De conceptul respectiv poate fi însă legată o dimensiune neaşteptată, la care ne face fără îndoială să ne gândim următorul comentariu al lui A. Rey (2006: 107) :

> «Avec les bactéries et les virus, bien ou mal nommés, c'est le monde humain qui est pris de panique. Et on dit que le diable s'appelle **Légion**[11]. »

Ce fel de dimensiune este aceasta? Poate ea fi privită ca aparținând strict conceptului?

Conceptul – « l'élément principal par lequel nous pensons » - este descris în terminologie printr-o definiție lingvistică.

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

« Celle-ci peut être considérée comme un microsystème constitué par l'énoncé des caractères du concept et des relations qu'ils forment entre eux. Ces caractères sont sélectionnés, dans l'énoncé linguistique par lequel ils sont résumés, en foction notamment du point de vue adopté, de la description recherchée, du degré de précision voulu, de la formulation retenue, de la culture considérée. » (L. Depecker, 2000 : 94).

Un astfel de microsistem de caractere conceptuale ar putea fi următorul :

[mişcare (+puternică), (+bruscă)**]**; **[**mişcare (+verticală / orizontală / de torsiune)**]**
[a scoarţei pământului**] [**provocată de (dislocări subterane / erupţii vulcanice / intervenţia omului asupra scoarţei tereste)**]**.

Expresia lingvistică asociată acestui ansamblu de trăsături conceptuale este (fr**.**) **séisme** / (rom.) **seism.** Conceptual vorbind, zguduirea pământului – pusă în legătură cu deformarea scoarţei terestre, mai exact cu tectonica plăcilor – este un fenomen natural cunoscut pe planeta noastră, ca şi erupţiile vulcanice, taifunele etc. Lingvistic vorbind, denumirea savantă, de origine greacă, pe care am menţionat-o, foarte adecvată caracterelor enumerate, are un sinonim, expresie uzuală pe care totuşi o pot utiliza şi experţii într-un discurs mediu sau poate chiar înalt specializat: (fr.) **tremblement de terre** / (rom.) **cutremur (de pământ)**. Lăsând la o parte ideea că prin etimoanele respective ale verbelor (fr.) **trembler** / (rom.) **a (se) cutremura**, de origine latină, această expresie evocă în primul rând sentimentul de groază ce pune stăpânire pe oamenii afectaţi de un astfel de fenomen natural, ceea ce ne reţine atenţia e faptul că respectiva construcţie sintagmatică, incluzând grupul prepoziţional (fr.) **de terre** / (rom.) **de pământ,** deschide calea către alte corpuri din univers care pot fi supuse aceluiaşi gen de evenimente. Fapt adeverit de observaţiile astrofizicianului canadian H. Reeves, care constată că există **(des) tremblements d'étoiles** (***Chroniques des atomes et des galaxies***, 2007: 104-106). Desigur, steaua observată cu atenţie, pentru moment, este soarele nostru, dar cercetările se extind către multe alte stele ce pot fi văzute fie şi de foarte departe, iar noile observaţii vor confirma validitatea microsistemului de trăsături asociat în prezent denumirii **cutremur**, în termenul **cutremur de pământ,** sau îl vor modifica într-o măsură mai mare ori mai mică. Deja, la ora actuală, observaţiile asupra **cutremurelor de stele** - sau **stelare**? – aduc unele modificări conceptului definit mai sus. Astfel: rămâne ideea de <unde>, <vibraţii>, <oscilaţii> prin care se propagă energia degajată când se produce fenomenul natural menţionat, după cum rămâne, în plan secundar, faptul că, propagându-se cu viteze diferite, undele dau informaţii despre structura stelei numite Soare, despre compoziţia chimică, densitatea materiei, temperatura, presiunea şi câmpul său magnetic; diferenţele nu sunt însă neglijabile: la suprafaţa soarelui, în straturile lui superioare – adică în ceea ce specialiştii domeniului numesc **zona convectivă** -, materia stelară în efervescenţă este agitată de deplasarea căldurii ce emană din centrul stelei spre spaţiul interstelar. Sub efectul propagării undelor, care, dacă în acest spaţiu ar exista aer, ar face să se audă sunete asurzitoare, atomii materiei solare emit lumină, iar intensitatea acesteia, variabilă ca şi culoarea soarelui, poate fi observată cu ajutorul telescoapelor. Astfel de variaţii de lumină şi de culoare nu sunt reţinute de regulă ca definitorii în cadrul setului de trăsături conceptuale când este vorba despre cutremurele de pământ. Elementele comune sunt însă suficiente pentru ca, prin analogie cu cutremurele de pământ, să se vorbească despre **cutremure de stele**. Studierea acestora din urmă a căpătat şi ea un nume, o denumire: **helioseismologie**. Termenul se adaugă unei liste deja bogate de substantive şi adjective formate cu elementul de origine greacă (rom.) **seismo-** / (fr.) **sism(o)-, séism(o)**-[12]. În faţa acestor termeni relativ recent creaţi, ne putem întreba: chiar ştiind ce înseamnă la origine (rom.) **cutremur** / (fr.) **tremblement**, pământenii receptează oare în acelaşi fel conţinutul termenilor (rom.) **cutremur de pământ** sau (fr.) **tremblement de terre** şi (fr.) **tremblements d'étoiles** / (rom.) **cutremure de stele** [13] ? Oare înspăimântă cu adevărat pe cineva de pe Terra **cutremuerele de stele** / **(les) tremblements d'étoiles**, oricât de numeroase sau violente ar fi ele? Ce factor intervine în maniera locutorilor de a percepe conţinutul unor astfel de termeni şi de a

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

reacționa afectiv[14], în condițiile în care conceptul desemnat nu suferă variații importante de la o situație la alta?

3.Concept şi semnificat.

Poate şi pentru a evita să intre în complicatele teorii ale semnului (lingvistic), terminologii au refuzat să vorbească de semnificat, să admită că termenii ar putea avea un astfel de component. Pentru ei, lumea e populată de *obiecte*[15], eventual de *entități*, iar forma lingvistică prin care acestea sunt desemnate este *denumirea*[16]. Legătura între ele este făcută de *concept*[17].

Conceptul , etichetă ce pare să fi fost introdusă prin normele ISO în intervalul 1997-2000, înlocuind de preferință forma *noțiune*, fără a o exclude însă cu desăvârşire, este definit astfel în documentele oficiale din 2001: « Unité de connaissance créée par une combinaison unique de caractères » (*apud* L. Depecker, Ch. Roche, 2007: 110). Această reprezentare construită, relativ precisă, a obiectelor este stabilă, aceeaşi sau aproape aceeaşi[18] pentru toți experții dintr-un domeniu de activitate, caracterul fix şi unireferențial al *conceptului* opunându-se radical *semnificatului*, component semantic al semnului lingvistic, «éminemment soumis à variation, interprétation, ambiguïté » (L. Depecker, Ch. Roche, 2007: 107). Într-adevăr, dacă admitem că acesta este alcătuit, conform modelului impus de structuralism, din seme denotative şi conotative, putem dovedi relativ uşor că, în interiorul aceleeaşi limbi, semnificatul poate cuprinde, în sincronie, mai multe configurații de seme denotative – este vorba despre fenomenul polisemiei, specific planului limbii, nu celui conceptual, al gândirii - (vezi polisemia cuvântului-termen englezesc **valve**, parțial diferită de cea a cuvântului-termen francez **valve**), iar în diacronie, poate suferi diverse schimbări la nivelul acelor seme (vezi evoluția semantică a fr. **cabinet**, din secolul al XVI-lea până astăzi). Dacă ne situăm în perspectivă comparativă, urmărind structura semnificaților unor eteronime, vom constata că, cel mai ades, configurațiile de seme denotative nu sunt identice, altfel spus că decupajul semantico-referențial operat de unitățile fiecărei limbi este, în proporții variabile, diferit. De aceea, de exemplu, deşi se poate vorbi despre eteronimia (engl.) **valve** – (fr.) **valve**, nu acesta din urmă apare în structura corespondentului termenului englezesc din domeniul electrotehnicii **throttling valves,** ci (fr.) **vannes : vannes de réglage.**

Luând în calcul şi semele conotative, gradul de variabilitate şi de ambiguitate al semnificatului creşte, de regulă. Un termen ca (fr.) **moteur à explosion** poate actualiza, spune L. Depecker (2002 : 45), « les sèmes [connotatifs] de /soudaineté/ et de /danger/ », iar (fr.) **chatoiement** nu a putut fi utilizat în domeniul tehnicilor radar pentru a traduce (engl.) **speckle**, din cauza conotației lui pozitive, incompatibilă cu semnificația de fenomen negativ –

> « scintillement qui apparaît dans la texture d'une image [sur un écran radar...], formant obstacle par rapport à la cible, [...] [ce] qui constitue une gêne et une difficulté dans l'analyse des images»

- a termenului ce trebuia tradus.

Desigur, dacă ținem seama de toate acestea, înțelegem de ce L. Depecker (2002) vorbeşte despre « exuberanța » semnului lingvistic, mai ales a semnificatului său, caracteristică în total dezacord cu precizia şi stabilitatea conceptului.

Semnificațiile se schimbă în timp. Putem incontestabil accepta ideea unor cercetători (V. Nyckees, 2006) că semnificațiile fiind « norme intersubiective şi epistemice puternice », schimbarea semantică nu este arbitrară, că există totdeauna o continuitate între stările succesive implicate în acest fenomen. Nu putem nega însă că semele denotative, în primul rând, din componența semnificaților sunt supuse modificărilor, configurațiile în care sunt înscrise la un moment dat suferind diverse alterări (vezi cazul cuvintelor-termeni **environnement, écologie** şi **écologiste, environnementaliste, écologue,** unități studiate de P. Dury (2006: 113-114))

Dar conceptele nu evoluează oare şi ele? De ce Pluton a fost atâta timp o planetă a sistemului nostru solar şi acum a fost exclusă din această categorie? S-a schimbat starea,

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

natura materială a respectivului corp ceresc sau s-a schimbat viziunea astronomilor / astrofizicienilor asupra conceptului de planetă ? Cum a fost definit într-o primă fază conceptul de exoplanetă şi cum este definit el astăzi ? În urma atâtor descoperiri de dată recentă, care fac ca informaţia în domeniu să pară supusă unui fenomen de perimare rapidă, conceptul de genă mai este oare acea construcţie structurată şi aparent clar definită pe care până de curând credeam că o cunoaştem bine ? Teoretic, stabilitatea şi univocitatea relaţiei caracterelor conceptuale cu referentul nu trebuie puse la îndoială, dar nu credem că pot fi totuşi estimate în valori absolute.

După ce constată că e tulburător să descoperi că « terminologii folosesc termenul <concept> pentru a spune <semnificat>, iar lingviştii îl utilizează pe cel de <semnificat> pentru a spune <concept> », L. Depecker (2002 : 30) revine asupra acestor doi termeni ai relaţiei puse în discuţie, ajungând de fapt să pună problema raportului dintre gândire şi limbă. Vedem astfel că polisemia, omonimia şi ceea ce numim de obicei sinonimie ţin de semnul lingvistic, de planul limbii. Pe de altă parte, chiar dacă noi situăm tot în acest plan antonimia, relaţiile de contradicţie şi de contrarietate nu se stabilesc decât între concepte.

Invers, dacă se porneşte de la concept spre semn, se poate descoperi că un concept este exprimat printr-o singură denumire, şi atunci avem de a face cu o relaţie mononimică între concept şi semn, sau prin mai multe, şi atunci vorbim despre o relaţie polinimică.

Sigur, ne putem asocia acestei noi interpretări, acceptând să privim cele de mai sus prin prisma opoziţiei între planul conceptual şi planul limbii. Totuşi, considerăm că, pentru a identifica elementul responsabil de dificultăţile ori de erorile ce pot să apară mai cu seamă în cadrul trecerii de la o limbă la alta, în cadrul traducerii, nu e nevoie să ne plasăm la un asemenea nivel de generalitate, fiind suficient să ne aplecăm asupra construcţiei semnificatului cuvintelor-termeni cu care trebuie să operăm. Am spune că, de fapt, în întreaga sa activitate, în activitatea de traducere, de standardizare a termenilor sau de propunere a unor noi (candidaţi la statutul de) termeni , terminologul trebuie să aibă mereu în vedere relaţia concept – semnificat.

4.În loc de concluzii: consecinţe practice ale necunoaşterii / recunoaşterii distincţiei *concept / semnificat*

Termenul şi *cuvântul* nu mai sunt priviţi, astăzi, în acea relaţie de opoziţie radicală, susţinută cu tărie cu trei sferturi de veac în urmă :

> « [...] il semble bien qu'il y ait consensus pour dire que le terme n'est pas radicalement différent du mot, même si l'on maintient généralement qu'il y a des différences, qui ne sont d'ailleurs pas nécessairement essentielles, mais peuvent être pragmatiques ou même simplement méthodologiques. » (H. Béjoint, Ph. Thoiron, 2000 : 16).

Dacă acceptăm ca justificată propunerea cercetătoarei M.T. Cabré (2000 : 34) de a se realiza o modelizare « qui considère aussi bien les mots que les termes dans une même unité : l'unité lexicale », ne-am putea eventual aştepta ca viitoarele dicţionare monolingve, explicative, ale diverselor limbi să conţină uriaşe inventare de lexeme, în care imensa majoritate a termenilor – sau cuvintelor specializate din diferite domenii / subdomenii ale ştiinţelor şi tehnicilor – să fie trataţi alături de imensa majoritate a cuvintelor lexicului general. Lucrul acesta nu este posibil nici măcar în cazul unor dicţionare informatizate, de felul celor pe care multe edituri de renume încearcă să le pună în prezent la dispoziţia utilizatorilor.

Vom continua deci să găsim în librării sau pe internet, pe de o parte, dicţionare generale ale limbilor naturale, pe de alta, dicţionare specializate pe domenii şi subdomenii ale cunoaşterii ori ale activităţilor practice, ceea ce va uşura desigur operaţia de căutare a expresiilor lingvistice de care fiecare putem avea nevoie, dintr-un motiv sau altul, la un moment dat.

Trebuie totuşi să precizăm că glosarele de termeni ştiinţifici / tehnici, dicţionarele specializate nu pot rămâne în continuare la fel de sărace în informaţii ca până acum : cele monolingve nu se mai pot reduce la asocierea termenilor inventariaţi cu nişte simple

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

explicaţii de ordin general care, sub pretextul accesibilităţii, nu sunt nici măcar nişte definiţii terminologice adevărate, iar cele bilingve sau plurilingve nu mai pot consta doar din liste de eteronime mai mult sau mai puţin corect stabilite, fiindcă astfel de instrumente de lucru nu-i ajută nici pe traducători, nici pe profesori, nici chiar pe experţii dintr-un domeniu dat, care trebuie din când în când să se înscrie într-un act de comunicare specializată recurgând la alt cod decât limba lor maternă, nici pe alte feluri de utilizatori indirecţi ai limbajelor specializate.

În lumina analizelor şi a comentariilor pe care le-am făcut în articolul de faţă, credem că putem conchide asupra necesităţii ca astfel de dicţionare să aibă fiecare, pentru unităţile lexicale reţinute, câte o adevărată « bază de date, care să includă definiţii, serii sinonimice şi contexte » (S. Dima, 2008: 159) pentru accepţiunile înregistrate. Dacă facem o traducere, trebuie să cunoaştem bine conceptul – identic sau aproape identic pentru termenii corespunzători din ambele limbi implicate, dar trebuie să cunoaştem şi dimensiunea pur semantică a acestora, particularităţile semnificatelor aferente respectivelor semne lingvistice. Dacă ne adresăm, într-un discurs didactic, unui public şcolar sau studenţesc, unor adulţi în stagiu de formare sau de reorientare profesională, cele enumerate mai sus sunt absolut indispensabile.

Desigur, în comunicarea – orală sau scrisă – nu operăm exclusiv cu semnificate. Dar nu putem fi siguri că am realizat o comunicare cu adevărat reuşită decât dacă stăpânim întreaga informaţie necesară, aşa diversă cum s-a prefigurat în prezentul text.

Dicţionare de felul celor despre care am vorbit mai sus există în lume şi au început să apară şi la noi. Informaţia ar putea fi încă îmbogăţită dacă, fie prin sistemul unor indicaţii de tip lexicografic, fie prin fragmentele de text autentic introduse în articolele consacrate termenilor-vedetă, s-ar pune în evidenţă posibilele conotaţii, tipul de discurs în care aceştia sunt întrebuinţaţi de regulă, caracterul de formulă standard, stabilizată / nestabilizată încă, recomandată / nerecomandată, în expansiune / în regres.

NOTE

[1] Iată aici doar câteva titluri ale unor astfel de lucrări: A. Rey, ***La Terminologie, noms et notions***, Paris, P.U.F., 1982; M.T. Cabré, ***La Terminologie: théorie, méthode et applications***, Ottawa - Paris, Presses de l'université d'Ottawa – Armand Colin, 1998 ; H. Béjoint et Ph. Thoiron (sous la direction de), ***Le sens en terminologie***, Lyon, Presses universitaires de Lyon, 2000 ; A. Bidu-Vrănceanu (coord.), ***Lexic comun, lexic specializat***, Bucureşti, E.U.B., 2000 ; F. Gaudin, ***Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie***, Bruxelles, De Boeck.Duculot, 2003 ; A. Bidu-Vrănceanu, ***Lexicul specializat în mişcare. De la dicţionare la texte***, Bucureşti, E.U.B., 2007. Pentru unele completări, vezi şi A. Rey, ***L'amour du français***, Paris, Denoël, 2007, 308-309 (nota 1 de subsol).

[2] Vorbind despre cele două accepţiuni ale lexemului *terminologie*, A. Rey (2007, 308-309, nota 1 de subsol) precizează : « Le mot *terminologie* a deux valeurs […] : d'une part l'ensemble organisé des termes d'un domaine du savoir ou des pratiques […] ; d'autre part, l'étude de ces ensembles de termes, distincte de la lexicologie. » (Sublinierea ne aparţine.)

[3] Vezi de exemplu, în acest sens, J. Sager, 2000 : 52-54.

[4] Se spune de asemenea că, înainte de a fi unanim recunoscută ca termen, o expresie trebuie considerată drept (cuvânt) candidat la statutul de termen.
Vezi, pe de altă parte, afirmaţiile cercetătoarei A. Reboul (2007 : 187), care precizează : « Pour des raisons d'économie cognitive, la signification du locuteur est sous-déterminée par la signification sémantique et c'est ce que signifie la notion de sous-détermination sémantique : il s'agit de la sous-détermination sémantique de la signification du locuteur. Ceci a pour conséquence […] que l'interprétation des énoncés ne saurait se réduire à un simple décodage. »

[5] S-ar putea ca apelul la informatică, în vederea stocării diverselor tipuri de informaţii necesare în terminologie, să fi contribuit mult, în ultimul timp, la schimbarea de optică observată.

[6] Obişnuit să lucreze cu toate unităţile pe care le înregistrează dicţionarele de diverse feluri ale limbii franceze şi să reflecteze asupra lor din mai toate perspectivele pe care le adoptă astăzi lingviştii, însuşi A. Rey (2007 : 313) evocă perspectiva semiotică, integratoare : « La lexicologie pousse [la linguistique] vers la psychosociologie, la terminologie vers les sciences cognitives ; l'ensemble vers

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

une sémantique insérée dans une sémiotique, avec ses aspects pragmatiques, débouchant sur la description des effets concrets – discours, conversation – du langage ».

[7] « […] le concept ne se résume pas au signifié. L'un et l'autre sont distinguables même s'ils ont tendance à être confondus dans la langue. Cette déclaration est à prendre non comme une vérité révélée, mais comme une direction de travail. » (L. Depecker, 2002 : 30)

[8] Recunoaştem aici cele două axe în jurul cărora se ordonează analiza unui concept: axa *intensiunii* şi cea a *extensiunii*.

[9] « Nous partons du principe que le terme est formé d'une *désignation* et d'un *concept* auquel elle renvoie. […] En ce qui concerne la *désignation*, ce nom est fondamental. Les descriptions de la terminologie parlent le plus souvent de *dénomination* […]. À notre sens, le mot de *dénomination* est trompeur. Il induit en premier lieu qu'il n'y aurait en terminologie que des noms. Ce qui est loin d'être le cas. […] En second lieu, le mot de *dénomination* a tendance à réduire la part linguistique du terme à une catégorie grammaticale (le nom), occultant par là-même, relativement, sa nature plus générale de signe. » (L. Depecker, 2000 : 92). Dar nu toţi lingvişţii sunt de acord cu punctul de vedere exprimat de L. Depecker.

P. Siblot (2007 : 31), de pildă, porneşte de la definiţia lexicografică a vebului *désigner* : « indiquer de manière à faire distinguer de tous les autres, par un geste, une marque, un signe » (***NPR***, 1993 : 615) pentru a putea apoi afirma (*id., ibid.*) : « Les deux formes de la désignation, gestuelle et linguistique, apparaissent […] comme étroitement liées. […] Première en chronologie, la désignation ostensive fournit un patron à la désignation linguistique et donne littéralement à voir ce que le langage symbolise avec une plus grande abstraction . » De unde concluzia lingvistului, enunţată ceva mai departe în acelaşi articol (P. Siblot, 2007 : 33) : « L'acte de nomination relève d'une *deixis* verbale, au sens strict de *désignation* d'un objet. »

Personal, ne situăm pe o poziţie foarte apropiată de cea a lui P. Siblot, considerând că în terminologie avem de a face cu *denumiri*, nu cu *formule de desemnare*. În alegerea pe care o facem, ne bazăm într-o largă măsură pe concepţia lui G. Kleiber (1984 ; 1996), reluată cu argumente foarte convingătoare de Thi Mai Tran (2007 : 46-47) şi ilustrată prin situaţii experimentale ce nu pot fi privite cu nici un fel de rezervă : « Parmi les relations référentielles permettant d'associer une expression linguistique X à un élément x de la réalité, G. Kleiber […] distingue la relation de dénomination et celle de désignation.

-dans la dénomination, la relation X → x correspond à une association référentielle durable , enregistrée par le code. G. Kleiber […] parle de <fixation référentielle> stable. La mémorisation et l'apprentissage de cette association permettent aux locuteurs d'une langue de disposer de représentations communes, véritables fondements de la communication interindividuelle. […].

-dans la désignation, l'association référentielle entre X et x n'est pas codée. Ce mode de représentation est qualifié par G. Kleiber de momentané et de transitoire. Cette association n'a pas besoin d'être mémorisée par le locuteur en dehors de son utilisation discursive occasionnelle. »

[10] Indice al stării noninflamatorii.

[11] Vezi expresia légion de démons.

[12] Dintre aceşti termeni citãm aici câţiva, doar pentru limba franceză : séismogramme, sismographe, sismographie, sismologie, sismologue, sismométrie, s(é)ismoscope, sismodétection, sismosondage, sismotectonique şi chiar s(é)ismothérapie, precum şi adjective ca (ligne) sismale, s(é)ismogénique, etc (preluate din ***TLFi***).

[13] Nu vom aduce aici în discuţie cazul expresiei (rom.) cutremur politic , dar ne-am putea întreba dacă aceasta trimite într-adevăr la un concept sau dacă se impune să ne limităm la semnificatul pe care trebuie sa-l aibă, ca orice alt semn lingvistic.

[14] Să ne gândim şi la afirmaţia lui A. Rey (2006: 106): « Des noms effrayants, parfois descriptifs derrière le masque des sigles (sida, sras) circulent avec les micro-organismes dangereux. »

[15] « *Objet* est le mot qui désigne <tout ce qui peut être perçu et conçu>. Cela, concurremment à *entité* […] Du point de vue de l'ISO, *objet* renvoie dans la majorité des cas à un objet matériel. Il a de plus l'avantage de renvoyer plus spécialement à tout artefact (même si cela n'exclut pas toute entité réelle ou imaginaire) : nuance que *chose*, trop imprécis, laisse indistincte. *Objet* n'est pas non plus à entendre comme ponctuel ou statique : ce peut être en terminologie une procédure, un processus, une action, une manière de faire, etc. » (L. Depecker, Ch. Roche, 2007 : 106).

[16] Reamintim că, în franceză, conform ISO 1087-1 / 2001, p.6 (*apud* L. Depecker, Ch. Roche, 2007: 107), se utilizează expresia *désignation*. (Pentru distincţia pe care o fac mai cu seamă lingvişţii, nu terminologii, între *désignation* şi *dénomination*, vezi mai sus, nota 9 de susbsol.)

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

[17] Pentru unele discipline, în Franța, în loc de *concept* sau *notion*, se foloseşte *idée* (vezi L. Depecker, Ch. Roche, 2007 : 107 şi urm.). Tot în acelaşi articol (L. Depecker, Ch. Roche, 2007 : 109-110) se pot găsi informații relative la utilizarea actuală a expresiilor *notion* şi *idée*, respectiv la raportul dintre expresiile *concept* şi *noțiune*.

[18] Normele internaționale încearcă azi ca, prin unificarea definițiilor, să conducă la realizarea unui set fix, stabil de caracteree conceptuale, acelaşi pentru toți experții unui domeniu ştiințific sau tehnic, indiferent de țara în care trăiesc şi de limba în care produc denumirile corespunzătoare. Analiza câtorva denumiri provenind din limbi diferite care trimit la unul şi acelaşi obiect fabricat : o instalație modernă creată pentru asigurarea încălzirii locuinței personale, ne-a arătat că nu în toate comunitățile umane se porneşte de la aceleaşi caractere sau proprietăți în construirea conceptului : vezi (engl.) wall-mounting gas boiler , (fr.) chaudière murale à gaz , (rom.) centrală murală pe gaz , (rus.) газовый котёл . Faptul acesta îi deranjează probabil pe specialiştii din domeniu şi îi jenează pe terminologi / traducători, dar prezintă un interes deosebit pentru lingvişti. Concluzia acestora este că poate ar trebui să se vorbească nu de un concept unic, acelaşi pentru toți experții, ci de concepte omoloage, pe baza cărora, dacă i-ar preocupa aşa ceva, terminologii ar putea construi sau reconstrui *arhiconcepte* ori un *embrion de arhiconcept*, revelator pentru structurile mentale ale popoarelor (vezi Ph. Thoiron et al., 1996 : 512-524)

BIBLIOGRAFIE

Béjoint, H., et Ph. Thoiron, 2000 - « Le sens des termes », în Henri Béjoint et Philippe Thoiron (sous la direction de), *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, 5-19.

Bidu-Vrănceanu, A., 2007 – *Lexicul specializat în mişcare. De la dicționare la texte*, Bucureşti, E.U.B.

Bidu-Vrănceanu, A., (coord.), 2000 – *Lexic comun, lexic specializat*, Bucureşti, E.U.B.

Branca-Rosoff, S., 2007 – «Approche discursive de la nomination / dénomination», în Georgeta Cislaru et al., *L'acte de nommer. Une dynamique entre langue et discours*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 13-22.

Cabré, M.T., 2000 - «Sur la représentation mentale des concepts: bases pour une tentative de modélisation», în Henri Béjoint et Philippe Thoiron (sous la direction de), *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, 20-39.

Caumon,C.,2007–«Nommer la couleur,usages et pratiques prospectives en cosmétique în Georgeta Cislaru et al., *L'acte de nommer. Une dynamique entre langue et discours*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 87-100.

Delepaut, G. et. al., 2007 - «Dénominations et représentations sémantiques du trajet en train», in Georgeta Cislaru et al., *L'acte de nommer. Une dynamique entre langue et discours*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 53-66.

Depecker, L., 2000 – «Le signe entre signifié et concept», în Henri Béjoint et Philippe Thoiron (sous la direction de), *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, 86-121.

Depecker, L., 2002 – *Entre signe et concept. Éléments de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle.

Depecker, L., Roche, Ch., 2007 – «Entre idée et concept: vers l'ontologie», în *Langages* 168 (*Genèses de la terminologie contemporaine (sources et réception)*), 106-114.

Dima,S.,2008 - «Elemente problematice în redactarea unui dicționar bilingv specializat»
în Doina Marta Bejan, Virginia Lucatelli, Oana Cenac (coord.), *Analele Universității „Dunărea de Jos" din Galați*, Fascicula XXIV, An 1, Nr. 1, *Lexic comun / Lexic specializat*, Galați University Press, 157-167.

Dury,P.,2006-«La dimension diachronique en terminologie et en traduction spécialisée le cas de l'écologie», in Danielle Candel et François Gaudin (sous la direction de), *Aspects diachroniques du vocabulaire*, Mont-Saint-Aignan, Publications des Universités de Rouen et du Havre, 109-124.

Gaudin, F., 1996 – «Terminologie: l'ombre du concept», *Meta. La dénomination* (numéro spécial), Les Presses de l'Université de Montréal, vol. 41, nº 4, 604-621.

Kerbrat-Orecchioni, C., 2001 - «L'ambiguïté en langue et en discours», în Paul Bogaards, Johan Rooryck et Paul J. Smith (coord.), *Quitte ou Double Sens. Articles sur l'ambiguïté offerts à Ronald Landheer*, Amsterdam-New York, Rodopi, 135-164.

Kleiber, G., 1984 - « Dénomination et relations dénominatives », *Langages* 76, 77-94.

Kleiber, G., 1996 – «Noms propres et noms communs: un problème de dénomination» *Meta. La dénomination* (numéro spécial), vol. 41, nº 4, 567-589.

Nyckees, V., 2006 - «Rien n'est sans raison: les bases d'une théorie continuiste de l'évolution sémantique», in Danielle Candel et François Gaudin (sous la direction de), *Aspects diachroniques du vocabulaire*, Mont-Saint-Aignan, Publications des Universités de Rouen et du Havre, 15-88.

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)

Reboul, A., 2007 – *Langage et cognition humaine*, Grenoble, P.U.G.
Rey, A., 1982 – *La Terminologie, noms et notions*, Paris, P.U.F.
Rey, A., 2007 – *L'amour du français.Contre les puristes et autres censeurs de la langue*,
Paris, Denoël.
Rey, A.,2008–*De l'artisanat des dictionnaires à une science du mot. Images et modèles*, Paris, A.Colin.
Sager, J.C., 2000 - «Pour une approche fonctionnelle de la terminologie», în Henri Béjoint et Philippe Thoiron (sous la direction de), *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, 40-60.
Saussure, F. de, 1969 – *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot.
Siblot,P.,2007-«Nomination et point de vue:la composante déictique des catégorisation lexicales», în Georgeta Cislaru et al., *L'acte de nommer. Une dynamique entre langue et discours*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 25-38.
Slodzian, M., 2000 - «L'émergence d'une terminologie textuelle et le retour du sens», în Henri Béjoint et Philippe Thoiron (sous la direction de), *Le sens en terminologie*, Presses universitaires de Lyon, 61-85.
Thoiron, Ph., et al., 1996 - «Notion d'<archi-concept> et dénomination», *Meta. La dénomination* (numéro spécial), Les Presses de l'Université de Montréal, vol. 41, nº 4, 512-524.
Tran Thi Mai, 2007-«Problèmes de dénomination et relations dénominatives: l'exemplede l'aphasie», in Georgeta Cislaru et al., *L'acte de nommer. Une dynamique entrelangue et discours*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 41-52.
Reeves, Hubert, *Chroniques des atomes et des galaxies*, Paris, Editions du Seuil, 2007.
Rey, Alain, *Encore des mots à découvrir. Nouvelles chronqiues au fil de l'actualité*, Paris, Editions Robert Laffont, S.A., 2006.
Science & Vie, Nº 1002, mars 2001; Nº 1099, avril 2009.
Picoche, Jacqueline, *Dictionnaire étymologique du français,* Les Usuels du Robert,Poche, Paris, Dictionnaire LE ROBERT / VUEF, 2002.
Rey-Debove, Josette et Alain rey (dir.), *Le Nouveau Petit Robert (NPR)*, Montréal, DICOROBERT, 1993.
Vasilescu, Ruxandra (coord.), *Dicţionar de termeni economici (Român-englez-francez-spaniol)*, Iaşi, Polirom, 2008.

ABSTRACT
The term as a linguistic sign the founder of terminology as an independent subject and the majority of their followers, up to the present, have firmly rejected the idea of any similarity between it and lexicology or linguistics, in general. Nowadays, nevertheless, to many researchers, coming especially from the ream of linguistics, the separation between the two seems hardly so definite or radical. For, however– undoubtedly important – differences may exist and they have been acknowledged as such, it is impossible to not admit that, for example, that terms are not external to the natural language peculiar to one human community or another, but they are part of it, and as such, like the words, they are circumscribed to the category of linguistic signs. Agreeing, together with terminologists, that a term should be essentially examined through the perspective of the concept it expresses, we cannot help wondering if, once accepting it as a linguistic sign, we do not implicitly admit its double-faced nature: one which signifies and one which is signified. And, of course, if we agree to this perspective, then we cannot help asking what the relationship between the concept expressed by the term and the signified of the respective linguistic sign is. Would the set of conceptual features enclosed in the term RADIAŢIE (radiation) absolutely coincide with the signified of this linguistic sign? How do we signal this difference to the other users of the language we use? Enriching the general dictionaries of the respective language? Adding a new dimension to the glossaries intended for a specialist readership? This is the direction within which we intend to circumscribe the reflection in the present approach.

BDD-A3393 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:21:43 UTC)